

τοῦ Χαλήλ, ὅπου διηγούντο πρὸς ἀλλήλας τὰ παθήματά των. Φεῦ! ἡ τρυφερὰ κόρη Βάσω ἦτο τοῦ λοιποῦ συζυγος τοῦ Τούρκου.

(Ἔπεται συνέχεια).

A. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

ΤΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΠΑΡ' ΕΛΛΗΣΙ

καὶ ἡ ποίησις τῶν βυζαντιακῶν σφραγίδων.

(Συνέχεια καὶ τέλος.)

Ἄλλὰ πλὴν τῶν τοιούτων ἐπιγραμμάτων ἄτινα ὑπηγόρευσεν εἰς τὴν δημῶδη Μοῦσαν ὁ Διόνυσος, πλουσιωτάτη εἶνε ἡ συγκομιδὴ ἐπιγραμμάτων ἄτινα προκαλεῖ ὁ Ἔρως ἢ ὁ Χάρων. Τίς δὲν γνωρίζει τὰ διστιχα συνήθως *λιανοτράγουδα* ἐκεῖνα, ἄτινα *μαρτινάδες* καλεῖ ὁ κρητικὸς λαός; Δι' αὐτῶν ψάλλεται ἡ ἐρωμένη καὶ θρηνεῖται ἡ δύσερος ἀγάπη ἐν ταῖς πανηγύρεσι καὶ τοῖς συμποσίοις, κατὰ τὸν κλήθονα καὶ τοὺς δημῶδεις χοροὺς. Δι' αὐτῶν μυρολογοῦσιν αἱ Λάκαιναι τὴν πρόωρον θανήν. Ἄν τὰ διστιχα ταῦτα ὑπό τινα ἔποψιν ἐνεκα τῆς ἐξ ὑπαμοιβῆς ὡς ἐν στιχουργικῷ ἀγωνί, ἐξαγγελίας αὐτῶν ὑπομνήσκουσι τὰ *σκολιά* λεγόμενα ποιήματα τῶν ἀρχαίων, ἀπ' ἐτέρου δύνανται νὰ ταχθῶσιν εἰς τὰ ἐπιγράμματα διὰ τὴν ἐκφραστικὴν αὐτῶν συντομίαν, τὴν δηκτικὴν χάριν καὶ τὴν εὐφυϊαν τῆς ἐπινοίας. Χαρακτηριστικὴ δ' εἶνε ἡ αὐτόματος αὐτῶν καὶ αὐτοσχέδιος γέννησις, ἡ πλουσία ποικιλία ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ ὠρισμένου πολλῆς θέματος, ἐνίοτε ἐκ μικρᾶς ὅλως ἀφορμῆς καὶ ἀσημάντου. Οὕτω διηγούνται περὶ τινῶν Λακκιωτῶν αὐτοσχεδιαστῶν ὅτι ἔψαλλον ἐπὶ τρεῖς ὄλας ὥρας ἐν κρητικοῖς διστίχοις τὴν ἀπώλειαν μανδυλίου τινός χωρὶς νὰ ἐξαντληθῇ τῆς φαντασίας αὐτῶν ἡ πτῆσις καὶ ἡ γονιμότης τῆς στιχουργίας. Τὰ ἐπιγράμματα ταῦτα ἔχουσι τοῦτο τὸ ἴδιον, ὅτι προσκαρμύζονται ἅμα τῇ ποιήσει αὐτῶν εἰς τινα ῥυθμὸν καὶ ὅτι ζῆδονται. Ἄναγινωσκόμενα χάνουσι πολὺ, ὅσον ὥραία καὶ ἂν εἶνε. Ἐνθυμούμαι ὅποιαν αἰσθησὴν ἐνεποίησέ μοι πρὸ ἐτῶν τὸ ἐξῆς δημῶδες διστιχον ἐπίγραμμα.

βάλε τὸν κρίνο 'ς τὸ νερό,
κι' ἂν μαραθῇ δέ σ' ἀγαπῶ.

Ὁ ἀναγνώστης θὰ ἐννοήσῃ ὅλην τοῦ διστίχου τὴν δύναμιν ὅταν μεταφερθῇ διὰ τῆς φαντασίας εἰς τοὺς κρανακοὺς λόφους τῶν Μεγάρων καὶ ἀκροαθῇ τῶν ἡλιοκακῶν Μεγαρίδων παρθένων ἡμφιεσμένων τὰ ἐορτάσιμα καὶ κατὰ τὸν χορὸν τῆς τράτας συνχδουσῶν τὸ ἐρωτικὸν ἐπίγραμμα διὰ φωνῆς ὑποκλαιούσης.

Τὰ δὲ μανιατικὰ μνημόσυνα ἀποβάλλουσι πολὺ τοῦ ἀγρίου αὐτῶν μεγαλείου ὅταν δὲν φαντασθῶμεν τοὺς ὀρεῖς τῶν μελανειμόνων μυρολογι-

στριῶν ἤχους περὶ τὸ ἀνθοστεφές φέρετρον τοῦ ἐν τῷ νεκρικῷ θαλάμῳ προκειμένου.

Τέλος τὸ δημῶδες ἐπίγραμμα δὲν προκλιούσι μόνον τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου αἱ χαραὶ καὶ αἱ θλίψεις, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἔθνους αἱ περιπέτειαι καὶ ὁ πολιτικῶς βίος. Ἐκχυμάσιον εἶνε τὸ εἰς τὰ ὄπλα τοῦ κλέφτου τετράστιχον ἐπίγραμμα

Ἄντρειωμένοι τάρματα δὲν πρέπει νὰ πουλιῶνται.
μόν' πρέπει τοὺς 'ς τὴν ἐκκλησίᾳ κ' ἐκεῖ νὰ λειτουργιῶνται.
πρέπει νὰ κρέμονται 'ψηλὰ 'ς ἀραχιασμένο πύργον
ἢ σκούρια νὰ τρώῃ τάρματα καὶ ἡ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.

Ὁ Σιμωνίδης δὲν ἠδύνατο βεβίαιως νὰ ἐπιγράψῃ τι μεγχειώτερον κάτωθεν τῶν ὄπλων τοῦ Καρμισκῆκη. Ἐν τοῖς ὀλίγοις τούτοις στίχοις τοῦ ἀνωμένου λαϊκοῦ ποιητοῦ συγκεντροῦται ὁλόκληρος ἱστορία μαρτυριῶν καὶ δόξης, ὁλόκληρος σωρὸς λιθωνοῦ καὶ στεφάνων καὶ δακρύων. Καὶ τοῦτο μὲν τὸ ἐπίγραμμα εἶνε μοναδικὸν διὰ τὸ δυσανάβατον ὕψος τοῦ ποιητικοῦ μεγαλείου. Ἄλλὰ μὴ δὲν εἶνε ἄξια μνείας διὰ τὴν παιγιώδη αὐτῶν εὐτραπέλιαν τὰ βραχέα ἐκεῖνα ἐπιγράμματα ἄτινα γεννῶνται ἐξ ὑπογίου παρὰ τῷ λαῷ ἐπ' εὐκαιρίᾳ πολιτικῶν ἐνεργειῶν ὑποκειμένων εἰς τὴν δημοσίαν κρίσιν, μάλιστα δὲ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκλογῶν, τοῦ ἐντροφήματος τούτου τοῦ φιλελευθέρου ἑλληνικοῦ λαοῦ; Τίς ποιεῖ τὰ ἄγραφα ταῦτα στιχουργήματα, τίς συνθέτει τὸν ἀποίητον αὐτῶν ῥυθμὸν; Εἰς καὶ οὐδεὶς, οὐδεὶς καὶ ὅμως πάντες. Ναὶ πάντες, διότι ἐν τούτοις τὸ ἔσμα γεννᾶται, γεννᾶται ὡς ἀνεμιδῖον καὶ τελευτᾷ ὡς βροντὴ πυροβόλου ἀπαραλλάκτως ὡς ἡ συκοφαντία κατὰ τὸν Δὸν Βασίλειον. Ἴσως ὁ Μῶμος, πτερωτὸς οἶον παρίστανον αὐτόν οἱ ἀρχαῖοι, ἔπταται ταχὺς ἀπὸ τοῦ μὲν εἰς τὸν δὲ καὶ ὑποτονθορῶζει εἰς τὸ οὖς τοῦ λαοῦ τὸ πονηρὸν ἐπίγραμμα.

Γ'.

Ποιούμενοι ἀνωτέρω λόγον περὶ τῆς μεγάλης διαδόσεως τοῦ ἐπιγράμματος τῶν λογίων πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς, ὑπεδείξαμεν τὴν πυκνὴν χρῆσιν αὐτοῦ ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ ἐπ' οἰουδ' ἄποτε ἀντικειμένου. Οὐδ' ὅλως λοιπὸν θὰ φανῇ παράδοξον ὅτι συχνότατα εὐρίσκωμεν αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν βυζαντιακῶν σφραγίδων.

Ἡ ὕλη ἐξ ἧς αἱ βυζαντιναὶ σφραγίδες συνήθως κατεσκευάζοντο ἦτο ὁ μολυβδος. Ἡ χρῆσις τοῦ κηροῦ πρὸς σφράγισιν ὑπῆρξεν ὡς φαίνεται σπανιωτάτη. Ἐπ' ἴσης δὲ σπάνιαι ἦσαν αἱ χρυσῆ ἢ ἀργυραὶ βούλλαι, ἐξ ὧν χρυσόβουλλα ἢ ἀργυρόβουλλα ὀνομάζονται καὶ τὰ ἐπίσημα ἐγγράφα τὰ φέροντα τοιαύτας σφραγίδας. Ἄλλως δ' ἡ χρῆσις τῆς χρυσοῦς βούλλας ἦτο προνόμιον τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τὰ ἀργυρόβουλλα δὲ μετεχειρίζοντο μόνον δεσπότηι, ὡς φαίνεται. Ἄλλὰ τῶν ἐκ μολυβδου σφραγίδων ἡ χρῆσις ἦτο συνηθεστάτη εἰς πάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ

τοῦ πατριάρχου μέχρι τοῦ αὐλικοῦ θεράποντος καὶ τοῦ ἀπλοῦ ἀστοῦ. Ἐκτυπούμεναι αἱ σφραγίδες διὰ βουλωτηρίου ἐκ σκληροῦ μετάλλου, ἀπρωρημένου πολλάκις ἀπὸ τοῦ στήθους τοῦ κατόχου, ἀπρητίζοντο ἐκ πλακῶς μολυβδίνης ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας συνεπιέζετο ἡ θῶμιγξ ἥτις ἐχρησίμευεν εἰς τὴν ἀπὸ τῶν ἐγγράφων ἀνάρτησιν τῆς μολυβδίνης βούλλας. Τῶν τοιούτων μολυβδοβούλλων ἡ μελέτη εἶνε σπουδαία διὰ τε τοὺς ἐπ' αὐτῶν ἐπικεχαραγμένους τύπους διαφωτίζοντας μάλιστα τὴν χριστιανικὴν ἀρχαιολογίαν, καὶ τὰς ἐπιγραφάς, ἐξ ὧν μανθάνομεν ὀνόματα οἰκογενειῶν, ἐπισκόπων καὶ ἀρχόντων, τίτλους πολιτικούς καὶ ἐκκλησιαστικούς. Ὡς ἐκ τούτου τὰ μικρὰ ταῦτα ἱστορικά τε καὶ καλλιτεχνικά μνημεῖα εἴλκυσαν κατὰ τὰς τελευταίας μάλιστα δεκαετηρίδας τὴν προσοχὴν τῶν ἀρχαιολογούντων, ἀξιόλογοι δὲ συλλογαὶ αὐτῶν ἀπρητίσθησαν κατὰ τε τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Ἑσπερίαν. Τέλος δὲ ἡ περὶ αὐτὰ μελέτη προὐχώρησε τοσοῦτον ὥστε καὶ ἴδιον ὄγκωδες περὶ αὐτῶν σύγγραμμα ἐξεδόθη ἐπ' ἐσχάτων, ἐν ᾧ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὲρ τὰ χίλια μολυβδοβούλλα, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ῥηθῆ μὴδαμῶς ὅτι διὰ τῆς σπουδαίας ταύτης δημοσιεύσεως ἐξητλήθη πᾶς λόγος περὶ τῶν μολυβδοβούλλων. (*) Ἐχοντες δὲ τὴν δημοσίευσιν ταύτην ἀνὰ χεῖρας δυνάμεθα νὰ περρακοιουθῶμεν καὶ τὸ ἐπίγραμμα τῶν βυζαντικῶν σφραγίδων.

Εἶνε δὴλα δὴ ἀξιοπαρατήρητον ὅτι οἱ Βυζαντινοί, παρ' οἷς κατὰ τὰνωτέρω εἰρημένα μεγίστη ὑπῆρξεν ἡ χρῆσις τοῦ ἐπιγράμματος, δὲν ἠμέλησαν νὰ ἐπιχαράττωσι καὶ ἐπὶ τῶν σφραγίδων αὐτῶν στίχους. Οἱ στίχοι οὗτοι συνήθως εἶνε χωλίκμοι, κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ὁποίων μᾶλλον περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν ἢ περὶ τὴν προσωδίαν κατεβάλλετο προσοχή. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐπίγραμμα συνίσταται συνήθως ἐξ ἑνὸς ἢ δύο στίχων, ἐπιγραφομένων ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τοῦ μολυβδοβούλλου ἢ καταλκχβανόντων σπανιώτερα καὶ τὰς δύο, δώδεκα ἢ εἰκοσιτέσσαρας μόνον συλλαβὰς εἶχεν ὁ ποιητὴς εἰς τὴν διάθεσιν του ὅπως περιλάβῃ ἐν αὐταῖς τὸ ὄνομα, τὸ ἐπώνυμον καὶ τοὺς τίτλους τοῦ εἰς ὃν ἀνήκεν ἡ σφραγὶς καὶ ὅτι ἄλλο ἤθελε νὰ ἐκράσῃ. Τὸ ὀλίγον τοῦ χώρου, ἡ ἀνεπάρκεια τῶν συλλαβῶν καὶ οἱ δεσμοὶ τοῦ μέτρου, ὅσον χλχαρὸν καὶ ἂν ἦτο, προὐκάλεσαν τοὺς δύο οὐσιώδεις χαρακτῆρας τοῦ σφραγιστικοῦ ἐπιγράμματος, ἅς το καλέσωμεν οὕτω, τὴν τυπικὴν αὐτοῦ συντομίαν καὶ τὴν χρῆσιν λέξεων καὶ ἐννοιῶν χρησιμευσουσῶν πρὸς ὕψωσιν τῶν λεγομένων, ἥτις ὅμως ἐνίοτε ἀποδαίνει συνθηματικὴ. Οὕτως ὁ ἐπίσκοπος γίνεται πολλάκις

ἐπὶ τῶν σφραγίδων *προδεδρος ἢ ποιμὴν ἢ προστατῆς ἐκκλησίας*, ὁ Γαβριὴλ *καρτερώνυμος*, ὁ Ἰωάννης *χαριτώνυμος*, οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀγγέλων καλοῦνται *Ἀγγελώνυμοι*.

Τὸ σφραγιστικὸν ἐπίγραμμα ἢ περιέχει ἀπλῶς τὴν δῆλωσιν τοῦ κυρίου τῆς σφραγίδος ἢ εἶνε ἐπίκλησις πρὸς τὴν θεοτόκον ἢ τινὰ τῶν ἁγίων πρὸς φύλαξιν τῶν γραφῶν αὐτοῦ καὶ τῶν νοημάτων. Συνήθης τύπος εἶνε ὁ ἐξῆς:

— *Γραφὰς σφραγίζω καὶ λόγους Γεωργίου.*

— *Ἰωάννου σφράγισμα τοῦ Καππαδόκου.*

— *Σφραγὶς Βασιλείου Μεσοποταμίτου.*

Ὅμοια μονόστιχα εὐρίσκομεν πάμπολλα ἐπὶ τῶν μολυβδοβούλλων. Εἶνε δὲ τὸ μάλιστα μονότονον εἶδος αὐτῶν, ἐνθα φαίνεται ἄπορος ἡ ἰδιοτροπία, ἀλλ' ἄμικ καὶ εὐκολία τῆς ἐμμέτρου διατυπώσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ σφραγίζοντος.

Περίεργα σφραγιστικὰ ἐπιγράμματα εἶνε τὰ μὴ περιέχοντα τὸ ὄνομα τοῦ σφραγίζοντος, ἀλλὰ παραπέμποντα πρὸς ἀναγνώρισιν αὐτοῦ εἰς τὴν γραφὴν. Τοιαῦτα εἶνε τὰ ἐξῆς:

— *Τίτος σφραγίς; ὄν ἡ γραφὴ προδεικνύει.*

— *Ἐκ τῆς γραφῆς γνῶριμος ἡ σφραγὶς τίτος.*

— *Ἐκ τῆς γραφῆς γνῶθι με τὸν γεγραφότα.*

— *Ἐπιγραφὴ δεικνυσι τὸν γεγραφότα.*

— *Ἐπιγραφὴν σφραγίδος μὴ ζῆται βλέπω.*

— *Εἴποι σαφῶς γὰρ ἡ γραφὴ τίτος πέλω.*

— *Γραφὴ δηλοῖ σοι οὐτίτος σφραγίς πέλω.*

— *Οὐ σφραγίς εἰμι τὴν γραφὴν γνῶση βλέπω.*

— *Οὐ σφραγίς εἰμι τὴν γραφὴν ὁρῶν ρόει.*

Περὶ τῶν τοιούτων σφραγίδων πρέπει νὰ υποθέσωμεν, ὅτι τὸ ἀνώνυμον προήρχετο ἐκ τῆς χρήσεως ἐτοιμῶν βουλωτηρίων ἀποτυπούντων ἐν τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων ἐπιγραμμάτων ἠγοράζοντο δ' αἱ τοιαῦται σφραγίδες ἴσως ὑπ' ἀνθρώπων ἀσήμων ἢ σπανίως γραφόντων, ἐκτὸς τῶν περιστάσεων καθ' ἃς ὑπῆρχεν ἰδία ἀφορμὴ ὅπως ἐπίτηδες ὁ ἐπιστέλλων ἀποκρύψῃ τὸ ὄνομα του, μένον οὕτως ἄγνωστον πρὸ τῆς ἀποσφραγίσεως τῆς ἐπιστολῆς.

Συνήθης δ' εἶνε ἡ ἐπὶ τῶν σφραγίδων ἐπίκλησις τῆς θεοτόκου.

— *Σκέποις, ἀνασσα, σὸν δοῦλον Νικηφόρον.*

— *Εἴης βοηθὸς δοῦλω σῶ Γεωργίῳ.*

— *Ἐσποινα σώζοις Σπορδύλην Κωνσταντίνον.*

— *Αὐλητὸν ἀγνή με σκέποις Ἰωάννην.*

— *Δοῦλον σκέποις σὸν Βασιλείου, παρθέρε.*

— *Κωνσταντίνῳ μοι τῷ Μελοσηνῶ, κόρη, ἐπισφραγίζοις τὰς γραφὰς τῷ σῶ τύπῳ.*

Ἄλλοτε δὲ παριστάνετα λαλοῦσα αὐτὴ ἡ Παναγία, οὕτως

εἰμι φύλαξ σοῦ καὶ γραφῶν εἰμι φύλαξ.

Σπανίως δὲ ποτε Μαρία τις ἐπικαλεῖται τῆς

* *Gustave Schlumberger Sigillographie de l'empire byzantin avec 1100 dessins par L. Dardel. Paris. MDCCCLXXXIV.*

μητρός τοῦ θεοῦ τὴν βοήθειαν διὰ τοιούτου τινός στίχου

Συνώνυμον σώζοις με δούλην, παρθένε.

Καὶ τῶν ἁγίων δὲ γίνεται συνηθέστατα ἐπίκλησις, μάλιστα τῶν φερωνύμων τοῦ ἐπιστέλλοντος. Κοσμεῖται δὲ τότε τὸ μολυβδόβουλλον καὶ διὰ τῆς εἰκόνης τοῦ ὁμωνύμου ἁγίου ὡς διὰ τῆς τῆς Παναχίας ὅταν πρὸς αὐτὴν ἀπευθύνηται ἐπιγράμμα.

Ἐν τῶν περιεργωτάτων σφραγιστικῶν ἐπιγραμμάτων εἶνε τὸ ἐξῆς:

*Μακρεμβολίτα Μιχαήλ γραφὰς δέχου
ἐκ σῆς ὁμευρέτιδος Εἰρήνης φίλης.*

Πόσον περιεργοὶ θὰ εἴμεθα νὰ ἐμβατεύσωμεν εἰς τὸ οἰκογενειακὸν μυστήριον ὅπερ κρύπτεται διὰ τῶν δύο τούτων στίχων. Διὰ νὰ ἐπιτυπωθῶσιν οὗτοι ἐπὶ τοῦ μολυβδόβουλλου ἔπρεπε νὰ κατασκευασθῇ ἴδιον βουλλωτήριον χρησιμεῖον ὑπ᾿ αὐτῆς ἢ Εἰρήνης ἔμελλε νὰ σφραγίσῃ τὰς πρὸς τὸν ἀγαπητὸν σύζυγον ἐπιστολάς τῆς. Ἄρα ἡ ἀπουσία τοῦ Μακρεμβολίτου, φέροντος τὸ ἐπώνυμον οἰκογενείας τοῦ Βυζαντίου γνωστῆς, ἐξ ἧς κατήγετο ὁ τε Εὐστάθιος ὁ Μακρεμβολίτης, ὁ συγγραφεὺς τῆς μυθιστορίας τῶν καθ' Ἑσμίνην καὶ Ἑσμινίαν ἴσως δὲ καὶ αὐτοκράτειρα Εὐδοκία ἡ Μακρεμβολίτισσα, ἡ ἀπουσία, λέγω, τοῦ Μιχαήλ ὑπῆρξε μακρά. Ἄλλὰ μὴ γνωρίζοντες ἄλλοθεν τὸν ἄνδρα, δὲν δυνάμεθα ἐκ τοῦ διστίχου μόνον ἐπιγράμματος νὰ μάθωμεν τίς ἢ αἰτία ἡ κρατούσα αὐτὸν μακρὰν τῆς ὁμευρέτιδος. Ἄρα ἰδιωτικαὶ ἀγολαίαι ἢ μᾶλλον ὑπῆρξαι τοῦ κράτους; Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι τὸ πανηγυρικὸν σφράγισμα δεικνύει ἰδιάζουσάν τινα περιστάσιν ἄγνωστον ἡμῖν καὶ πασιφανῆ ἐπίδειξιν ἀγάπης. Ἄλλὰ τίς οἶδε, μὴ ἐν ᾧ ἡ Εἰρήνη, ἐπιστέλλουσα πρὸς τὸν μακρὰν ἀπόντα σύζυγον, ἐπειδεικτικῶς ἐπέγραφεν ἐπὶ τῆς ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς κρεμαμένης σφραγίδος τὸ ὄνομα αὐτῆς καὶ τὴν ἀγάπην, παρεμυθεῖτο τὴν ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἀπουσίας τοῦ συνεύου ἄνιαν δι' ἀποστολῆς πιττακίων φερόντων ἄνωσμον ἕνα σφραγίδα μετὰ τοῦ στίχου

ἐκ τῆς γραφῆς γνώριμος ἢ σφραγίς τίνας.

Τοιαύτη τις σφραγίς ἠδύνατο ἴσως νὰ εἶνε ἀρκετὴ διὰ μικρᾶς ἐπιστολᾶς πρὸς συζυγικόν τινα φίλον ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Βυζαντίου, ἐν ᾧ ταῦτο χρόνως ἢ ἄλλη, ἢ ἐπίσημος, συνώδευε τὰ διαπόντια πρὸς τὸν σύζυγον γράμματα. Ἄλλ' ἔστω ἴλεως ἡ μνήμη τῆς ἀπ' αἰῶνων κεκοιμημένης.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐνόησεν ὁ ἀναγνώστης ὅτι τὸ σφραγιστικὸν ἐπιγράμμα τῶν Βυζαντινῶν κατὰ πολὺ ὑπολείπεται τοῦ ἐπιγράμματος τῶν καλῶν χρόνων. Δὲν στερεῖται μὲν καλῆς τινος πολλακίς ἐπινοίας, δεξιᾶς τῶν ὀνομάτων καὶ πραγμάτων ἐν βραχυλογίᾳ ἀναγραφῆς. Ἄλλὰ λείπει ἀπ' αὐτοῦ ἡ οὐκ ἐπινοία καὶ ἀγγίνοια ἢ ἰδιάζουσα

εἰς τὴν ἐπιγραμματικὴν ποίησιν τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ μολυβδόβουλλον τοῦ σφραγιστικοῦ ἐπιγράμματος φέρει ἀρχαία τινα ἄνθη. Ὅρθως δ' ἐρρήθη ὅτι ἡ ἄνθησις αὐτοῦ δὲν εἶνε ἡ τῶν θερμῶν ὥρων, ἀλλὰ βλάστησίς τις χειμερία, καθ' ἣν ἠδόμεθα βλέποντες προβάλλοντες ἐκ τῆς χιόνος κάλυκας τινὰς σπανίους. Τοιαύτη εἶνε ἡ σφραγίς ἐφ' ἧς ὁ ποιητὴς, ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ ἐτέρου μέρους αὐτῆς κεχαραγμένον Ἰωάννην τὸν Προδρόμον, ἐπιφωνεῖ

Ὁ λύχνος φωτὸς φώτιζε σὸν οἰκέτην.

Ἐπὶ ἄλλου δὲ μολυβδόβουλλου, ἐφ' οὗ φέρεται ἡ θεοτόκος, ἀναγινώσκομεν τὸ ἐξῆς ποιητικὸν ἐπιγράμμα:

Βροτῶν ῥοῆς ἢ στάσις, τὰς πράξεις κύρου
αἰῶσι μακροῖς τῆς ῥοῆς δίχα, κόρη.

Ἐπὶ δὲ σφραγίδος ἐφ' ἧς ἀπεικονίζεται Ἰωάννης ὁ Θεολόγος ἐπικαλεῖται αὐτὸν ὁ τῆς σφραγίδος κάτοχος Γεώργιος διὰ τῶν ἐξῆς

Γεώργιον σκέποις με, σήμε παρθένε,
λύχνος γεγῶς μοι τοῖς ποσὶ, φῶς ταῖς τρίβοις.

Ὡραῖοι διὰ τὸ ποιητικὸν τῆς ἐμφαινομένης εὐλαθείας εἶνε οἱ ἐπόμενοι στίχοι κεχαραγμένοι ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν μολυβδόβουλλου, ἐπ' οὗ οὐδὲμία εἰκὼν ἁγίου ἐπετυπώθη:

Σφράγισμα γραφῶν τοῦ δούλου Γεωργίου.

Δι' εὐλάβειαν οὐ φέρει θεῖους τύπους.

Ὁμοία δ' εἶνε ἡ σφραγίς τῆς περιωνύμου Ἄννης Κομνηνῆς, τῆς θυγατρὸς Ἀλεξίου τοῦ Α', ἧτις συνέγραψε τὴν Ἀλεξιάδα:

Δι' εὐλάβειαν οὐ φέρει θεῖους τύπους

Ἄννης Κομνηνῆς ἢ σφραγίς ἅμα στίχοις.

Ἐπ' ἄλλης δὲ φερουσῆς τὴν εἰκόνα Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἐπεχαράχθη τὸ ἐξῆς ἐκφραστικὸν δίστιχον:

Ψυχῆς ἐμῆς φρουρόν σε καὶ γραφῶν γράφω,
εἰ καὶ κατ' ἄμω, πλὴν ἀλλὰ ψυχῆς πλέον.

Οὐκ ἄστοχος εἶνε ἡ εἰς τὸ ὄνομα Νικολάου τοῦ Γλυκέος ἀναφερομένη παιδιὰ, ἧτις περιλαμβάνεται ἐν τῷ ἐξῆς σφραγιστικῷ ἐπιγράμματι:

Νικολάου γράμματα κυροῖ Γλυκέος
γλυκὺς Ἰησοῦς ἐν γλυκεῖ Νικολάφ.

Ἐξηγεῖται δὲ τὸ δίστιχον ἐκ τῆς ἐν τῷ ἔμπροσθεν μέρει τοῦ μολυβδόβουλλου ἐπιτετυπωμένης εἰκόνης τοῦ ἁγίου Νικολάου, οὗ ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν ὁ κάτοχος τῆς σφραγίδος.

Τοιοῦτον ἐν ὀλίγοις καὶ τὸ σφραγιστικὸν ἐπιγράμμα τῶν Βυζαντινῶν, γνήσιον γέννημα τῶν χρόνων καθ' οὓς τὴν σωζομένην περιβολὴν τῆς ἀρχαίας Μούσης ἐνεδύοντο παρηκμαχότες ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων, παραγνωρίζοντες ὅτι ἦσαν πρόγονοι ἄλλης γενεᾶς νέας καὶ τρίτοντες ὄφθαλμοῦς πεπονημένους πρὸς ἥλιον δυόμενον ἀντὶ νανάβλεψωσι μετὰ θάρρους πρὸς τὴν νέαν ἀνατολήν.